

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Ser.

814

Title:

Dayada Bhaga
from Mitelohana & Mayukha

Later

814

814

दायाद भाग from ~~मिमा~~
मिताक्षरा + मयूख

Dayāda Bhāga from	Title
mitākshara, and	Author
mayūkha	Editor
	Year, Vols.
	Publisher
814	Remarks

श्रीगणेशायनमः अथमिताक्षरामयूखादिनिबन्धानुसारेण दायविधिभागो निष्क्रियते
 तत्रैतदुपेतामहं द्रव्यं दायमाहूर्मनीषणा इति असंसृष्टं विभजनीयं धने दायः अयं दायो
 द्विधा सप्रतिबंधोऽप्रतिबंधश्चेति यन्न धनस्वामिनस्तत्पुत्रो देवजीवनं स सप्रतिबंधः
 यथापितृव्यादिधनं यत्तु स्वामिसंबन्धो देवपुत्रो देवर्जनार्जनापायांतरैर्निरपेक्षया स्वत्वं स
 वतिसोऽप्रतिबंधः यथापितृधनं इति यदोस्वरूपं स्वत्वं नाम तच्च क्रयप्रतिग्रहादिजन्यः
 शक्तिविशेषः तच्च स्वामिना शास्त्रविभागादुत्पुर्तव्यं इति संशये उत्पुर्तव्यार्थस्वामित्वं कर्म
 तदुत्पुर्तव्यमादिवचनेन पुत्रोत्पत्तेरेव पितृधने पुत्रनिरूपितस्वत्वोत्पादत्वबोधनात् भूयःपि
 तामहोपात्तानिबन्धो द्रव्यमेव तत्र स्यात्सदृशं स्वाम्यं पितुः पुत्रस्य चोभयोरिति यादृक्त्व
 वचनाच्च पितामहपदमविवक्षितं अन्यथा प्रपितामहपुत्रोत्पत्तेरेव स्वाम्याभावप्रसङ्गे यत्तु देवकः
 पितर्युपरते पुत्राविभक्तेयुर्धनं पितुः अस्वाम्यं हि पितृव्ये देवानिषदे विपितरि स्तुत इति तत्र पूर्वोक्तं विभा
 गकालविधायकविधिप्रत्यक्षवणात् उत्तरार्धं तु तस्यैव स्तुत्यर्थतयाऽस्वातंत्र्यपरं न तु स्वत्वाभा
 वपरं एतेन जीवति पितरि पुत्रादिवत्तं भजेरन्निति यादि इदं चास्वातंत्र्याविभागकाम्यधर्मव्य
 वसायादिविषयः प्रकृतमुच्यते स्वेच्छया विसक्तं पुनश्च विवदमानं प्रत्याह बहस्पतिः स्वेच्छा
 कृतविभागोऽयः पुनरेव विसंवदेत् सराहो शोस्वके स्थाप्यः शासनो यो नु बंधकृत् अनुबंधो
 निर्बंधः तत्र यदि विभक्तः पितामातावा विभक्ताय पुत्राय स्नेहवशात् आभरणादिकं प्रयच्छति
 विभक्तेन न दानप्रतिषेधो न कर्तव्यः नापि दत्तं प्रत्याहर्तव्यमिति तत्र आह पितृभ्यां यस्य यदुत्तं तत्त
 स्यैव धनं भवेत् मातापितृभ्यां विभक्ताभ्यां पूर्वविभक्तस्य यदुत्तं मलंकारादितु तस्यैव पुत्र
 स्य भवति न च विभक्तित्वं भवति न्यायसाम्यात् विभागात्प्रागपि यस्य यदुत्तं तत्तस्यैव
 तथा सति विभक्तयोः पित्रोरंशं तदूर्ध्वं विभजतां यस्य यदुत्तं तत्तस्यैव नान्यस्येति वेदितव्यं
 इति मिताक्षरायां

अथ पत्न्यंशो निष्पद्यते स्वस्य पुत्राणां च समांशपक्षे पत्न्या अप्यंशमाह याज्ञवल्क्यः य
 दिकुर्यात्समानंशान्यत्यः कार्याः समांशिकाः न दत्तं स्त्री धनं यासां भर्त्रा वा भूरेण चेति
 दत्ते तु धर्तृदेयं अर्धं पूर्वदत्तं स्त्री धनं यावता पुत्रांशसमं भवति तावदित्यर्थः अंशधिकधना
 यास्तु नांशः पितरुर्ध्वं विभजतां माताप्यंशं समं हरेत् भविष्यः मातरः पुत्रभागा नुसारिभाग
 हारिण्यः स्मृत्यंतरे जनन्यस्वधनापुत्रे विभागंशं समं हरेत् सधना तु यावता स्वधन
 स्य पुत्रांशसमं भागता भवति तावदेव हरेदित्यर्थः आद्ये वेदनिष्कं द्रव्यं अधिविन्नस्त्रियेतथा
 भर्त्रा प्रातिश्रुतं देयमृणवत् स्त्री धनं सुतेरिति हारीतः सौदायिकं धनं प्राप्य स्त्रीणां स्वातंत्र्यमिष्येत यस्मा
 तदानंशस्यार्थं तैर्दत्तमुपजीवनं सौदायिके सदा स्त्रीणां स्वातंत्र्यं परिकीर्तितं विक्रये चैव दाने च यथे
 ष्टस्त्वावरेष्वपि अन्यच्च स्त्वावरं जंगमं सर्वं कुप्यं हेमरसां वरमिसादि स्त्वावरादि स्वातंत्र्ये पि
 न स्त्री स्त्वावरमर्हतीत्यादितद्दायादानुमितिं विना विक्रयादि परमिति माधवः पत्नीपतिव्रता च
 न हारिणी न व्यभिचारिणी पत्नी भर्तुर्धनं हारिणी यास्यादव्यभिचारिणीति कात्यायनोक्तैः विध
 वायो वनस्त्वावेन्नारी भवति कर्कशा आयुषः क्षपणार्थं दत्तव्यं जीवनं तदेति हारीतोक्तैः कर्कशा
 शंकितव्यभिचारिणीति श्रुता दारायां यत्तु बहुस्पतिः यद्विभजे धनं किं विदाध्यादिविविधं स्मृ
 तं इहो स्त्वावरं मुक्तकालभेत कृतार्थं किं रुति स्त्वापि कृते प्यंशे न स्त्री स्त्वावरमर्हतीति तद्
 हितरहितपत्नी परं दुहितृमती तु स्त्वावरमपि लभते इति स्मृतिचंद्रिकायां दायादानुमि
 तिं विना स्त्वावरविक्रयादि परमाधवः यत्तु कात्यायनः मृते भर्तुरिभर्त्रंशं लभेत कुलपालिका
 यावज्जीवं न हि स्त्वावरं दानाधमनविक्रये इति तद्विचारणाद्यर्थदानादि निषेधपरं अहणार्थ
 दानतदुपयोग्याधि शमनादोक्तं भवेत्तव भर्तुर्दत्ते स्त्वावरं तु न स्वातंत्र्यं विक्रयादौ भर्त्रा प्रीतेन

अविभाग

पित्रादिदत्तस्याविभाज्यमाह वृहस्पतिः पितामहपितृभ्यांचदत्तं मात्रापियदुवेत् तस्यतन्नापह
 त्वं शौर्यभार्याधनेतथा नारदः शौर्यभार्याधनेचोभेयञ्चविद्याधनेभवेत् त्रीण्येतान्यविभ
 ज्यानिप्रसादायश्चपैलुकः पैतामहमतेपित्रास्वशक्त्यायदुपाजितं विद्याशौर्यादिनावाप्तं त
 त्रस्वाम्यपितुः स्मृतं प्रदानं स्वव्याकुर्याद्गोचैवततो धनार्हः पितृभ्येपितामहोपात्ते स्त्वावरेजंग
 मेतथा सममंश्चित्तमारव्यातंपितुः पुत्रस्यचैवच स्त्वावरं द्विपदं चैवयद्यपि स्वयमजितं असंभ
 यसुतान्सर्वान्नदानं नचविक्रयः येजातायेप्यजाताश्चयेचगर्भेव्यवस्थिताः वृत्तिंचयेपिक्व
 क्षंतिनंदानंनचविक्रयदूलादिस्मरणार्ह अस्याप्यपवादः एकोपिस्त्वावरेकुर्याद्दानाधम
 नविक्रयं आपत्कालेकुटुंबार्थे धर्मार्थेचविशेषत इत्यादिना यत्तु विभक्त्याविभक्त्यावास
 पिंडाः स्त्वावरेसभाः एको ह्यग्नीशः सर्वत्रदानाधमनविक्रयइतिसर्वाभ्यनुदानार्थे इति स्त्वावराऽ
 विभक्त्यविषयः नारदः यद्येकजातोऽप्येकधर्मः पृथक् क्रियाः पृथक् कर्मगुणोपेतानचेत्कार्येषुसं
 मताः स्वभागायदिदद्युक्ते विक्रीणीयुरयापिवा कुर्युर्यथेष्टं तत्सर्वं आशास्तेस्वधनस्यवा
 धर्मावैद्याः पंचमहायज्ञाद्याः क्रियाः वाणिज्याद्याः लौकिक्यः धर्मकर्मसाधनानिगृहोपस्क
 रादिनि एतेषांपार्थक्येनविभागोलक्ष्यतेतेविभक्ताः परस्पराद्युमितिविनापिदानविक्रया
 दिकुर्युरित्यर्थः अन्यदप्यविभाज्यं मनुः वस्त्रपत्रमलंकारं कृतान्नेमुदकंस्त्रियः योगक्षे
 मंप्रचारंचनविभाज्यंप्रवक्षते पत्रंवाहनं लौगाक्षिस्तु क्षेमंपूर्णेयोगमिष्टमिष्टादुक्त
 त्वदर्शिनः अविभाज्येतुतेप्रोक्ते शयनासनमेववेत्याह तत्रपूर्तेतडागारामादि इष्टयाग
 विप्रभोजनादि तदर्थमविभागदशायां सर्वानुभयायुद्ध्यं येनोत्सृज्यपृथक् स्त्वापितंतेन
 प्रव्येणसधर्मस्तेनेवकार्यो नान्येनवासंभूयसर्वे रित्यर्थः अचरोरगृहमार्गः गवादिमार्गश्च

व्यासः अविभागः सगोत्राणामासहस्रकुलादपि याज्यं क्षेत्रं च पत्रं च कृतान् नमुदकं स्त्रियः दस्यदि
 कात्यायनपुधानं यत्र निविष्टं तु धर्मार्थं यान्तिरूपितं उदकं नैव दासश्च निबन्धायः क्रमागतः
 धृतवस्त्रमलंकारो नानुरूपं तु यद्वेत् धनं धर्मो शो नोत्सृज्य पत्रं लिखितमित्यर्थः विनापि सा
 क्षिभिर्लेख्यं स्वहस्तलिखितं तु यत् तत्प्रमाणं स्मृतं लेख्यं बलापधिकृतादृते बलं बलात्कारः
 उपधिर्लेखादि यो लेखादि निबुर्वीत ज्येष्ठो भ्रातृन्यवीयसः स ज्येष्ठस्यादशा गीचनियतं य
 श्वराजसिः ज्येष्ठस्यापि दोषः किमुत यवीयसो मित्यर्थः केनचिद्भिन्नो गस्यापलोपनिर्णाय
 कानि यारूवल्क्यः विभागनिहेतुत्वातिबंधुसाक्ष्यभिलेखितैः विभागभावनाद्व्यागृह
 क्षेत्रैश्च पोतकैः पोतकैः पृथक् दत्तैर्गृहक्षेत्रै रित्यर्थः मनुः ज्येष्ठस्य विंश उद्गारः सर्वद्रव्या
 द्वयद्वयं ततोर्ध्वमध्यमस्य स्यात्तु शीयं तु यवीयसः ज्येष्ठ एव तु गृह्णीयात्तिष्ठं धनमशेषतः शेषास्तु
 उपजीव्युर्यथैव पितरं तथा ज्येष्ठं ज्येष्ठेन भागेनेत्यादि सत्यं अयं विषमो विभागः शरस्त्रं
 दृष्टोऽस्ति तथापि लोके विद्विष्टत्वा न्नानुष्ठेयः अपि च न्यूनाधिकविषमकानां धर्म्यः पितृकृतः स्मृ
 तइत्यादि कलिवर्ज्येषु पाठान्नानुष्ठेयः यथानियोगधर्मो नो नानुबंध्यावधोऽपि तथोद्गारवि
 भागापि नैव संप्रतिवर्तत इति तस्मात्पितृक्रमायाते तु समं स्वाभ्यस्य वक्ष्यमाणत्वात् सर्वे
 स्युः समांशिनः सर्वे वा ज्येष्ठादयः समांशभाजः कर्तव्याः पित्रोर्ध्वं भूवथ मृणं समं मनुः पुत्रेभ्यो
 दायं व्यभजेरन्नित्यादि अथ समोऽशायते नारदः अतर्ध्वं पितुः पुत्रा विभजेयुर्ध्वं न समं मातुर्निवृ
 त्तरजसि प्रजासु भगिनीषु च निवृत्तेर्वापि भरणे पितर्युपरतस्मिन् बृहस्पतिः क्रमागतेर्गृहक्षेत्रे
 पिता पुत्राः समांशिनः पितृकेन विभागाद्वा सुताः पितुरनिबुयेमादिसमाविभागत्वं सिद्धं
 कात्यायनः सकलद्रव्यज्ञातयद्वा गंगं कृतं तत्समेः पितरो भ्रातरश्चैव विभागो धर्म उच्यते इति

यदन्तस्त्रियैतस्मिन्मृतेपितर सायथाकाममश्रीयाद्वाञ्छावरादृतेइतिनारदोक्तेस्तद
पिबंदिचारणादोदानपरं दाय्यादानुमितिविनावा. पुत्रादिपितृभ्योयैवेतिव्याख्येयं
सौदायिकस्वस्व व्यासः उच्यतेन्ययावापिपत्युपितुर्गृहादि भ्रातुः सकाशात्पित्रोर्विलब्धं
सौदायिकं स्मृतं सौदायिके सदास्त्रीणां स्वातंत्र्यं परिकीर्तितं विक्रयेचैवदानेचयथेष्टं स्थावरे
ष्वपि इत्यादि नभन्तानैवचरुतो नपिताभ्रातरो नच आदानेवाविसर्गेवास्त्रीधनेप्रसविष्ठवः य
दित्वेकतरोद्येषांस्त्रीधनंभक्षयेद्धलात् सवृद्धिं सदाप्यस्यादुर्द्धं चैवसमाप्नुयात् तदेवयदनु
ज्ञाप्यभक्षयेत्प्रीतिपूर्वकं मूलमेवसदाप्यः स्याद्यदासोऽधनवान्भवेत् रत्निराभरणंशे
ल्वंलाभश्चस्त्रीधनंभवेत् भोक्त्रोचस्वयमेवेदंपतिर्नाहृत्यनापदि देवलः भर्त्राप्रतिश्रुतं
देयमृणवत्स्त्रीधनं सृतेरिति प्रज्ञापतिः पूर्वमृतात्वग्निहोत्रंमृतेभर्तृरितद्धनं लभेत्पति
व्रतानारीएषधर्मः सनातनः मदनरत्ने स्मृतिसंग्रहे पितृद्रव्यविभागः स्याज्जीव्यामपिमा
तरि नात्वातंत्रयास्वाम्यं यस्मान्मातुः पतिविना. स्त्रीधनानिचयोमोहादुपजीवतिबांधवाः नारीयाना
निवस्त्रंवातेपापायांसधोगतिरितिमनुः यथैवात्मातथापुत्रः पुत्रेणादुहितासमा तस्यामात्मनितिष्ठंसाकथ
मन्योधनंहरेत् इतिसएव

स्त्रीभरणान्तरमन्वाधेयारव्यंतद्वनग्रहणेधिकारिव्यवस्थामाह मनुः अन्वाधेयंचयदन्तंपत्याप्री
तेनचैवयत् जनन्यांसंस्त्रितायांतुसमंसर्वसहोदराः भजेरन्मातृकरिक्थंभगिन्यश्चसनाभयः
मातृधनं दुहितृसत्वेपुत्राएवलभेरन् इहपत्नीशब्दाद्वायाः संयतायाधनग्रहणमविरुद्धं
यथाप्यारसपुत्रेषुसत्वेचपिजीवद्विभागेअजीवद्विभागेच पत्याः पुत्रसमांशग्रहणासिद्धः
स्त्रीणामपिपूर्वकर्मधिकाराद्वनग्रहणं युक्ततरं यन्नुपारतंत्र्यमनुवचनं नस्त्रीस्वातंत्र्यम
हतीत्यादि तदनुपारतंत्र्यं धनस्वीकारेकोविरोध इतिमिताक्षरायामितिदिक्